

УДК 616.379-008.64-085.322(477.82)

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ФІТОТЕРАПІЇ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ

I. М. Совтус

Комунальний вищий навчальний заклад «Ковельський медичний коледж»

У статті наведено дані розподілу лімітів використання лікарсько-технічної сировини, охарактеризовано ресурсний потенціал лікарських рослин Волинської області, які зростають на території Волинської області і застосовуються в комплексному лікуванні цукрового діабету.

POSSIBILITIES OF DIABETES MELLITUS PHYTOTHERAPY WITH MEDICINAL PLANTS OF VOLYN REGION

I. M. Sovtus

Communal Higher Educational Institution «Kovel Medical College»

The article presents data regarding distribution of the limits of medicinal and technical raw materials usage, described resource potential of medicinal plants, growing on the territory of Volyn region and using in the treatment of diabetes mellitus.

Вступ. Цукровий діабет (ЦД) – це хронічне ендокринне захворювання, яке входить у триаду захворювань, які найчастіше є причиною інвалідизації та смертності (атеросклероз, рак, цукровий діабет) і, за визначенням ВООЗ, набуло статусу неінфекційно епідемі XXI століття [1].

Захворювання на ЦД в останні роки у зв'язку зі стрімким зростанням кількості хворих в усьому світі набуває загрозливого масштабу світової епідемії. Лише за період з 1990 до 2010 р. загальна кількість хворих на ЦД збільшилася майже втричі і, за стриманими прогнозами експертів, у 2030 р. досягне 552 млн осіб. Така ж ситуація складається в Україні, де відбувається невпинне зростання поширеності ЦД – з 1,8 % у 2009 р. до 2,9 % у 2012 р., а кількість хворих на ЦД наприкінці 2012 р. вже досягла 1 303 157 осіб. Однак реальна кількість хворих в Україні, як показують результати епідеміологічних досліджень, у 2–2,5 рази вища внаслідок недіагностованих випадків хвороби [2].

У 2010–2011 рр. у Волинській області зареєстровано 1982,3, а в 2012–2013 рр. – 2244,1 хворих на ЦД на 100 тис. населення. Серед них з діагнозом, встановленим вперше в житті, у 2010–2011 рр. – 228,7, а в 2012–2013 рр. –

223,4. У 2010–2011 рр. у Волинській області зареєстровано 20 505 хворих на ЦД, а в 2012–2013 рр. – 23 276, серед них з діагнозом, встановленим вперше в житті у 2010–2011 рр. – 2366, а в 2012–2013 рр. – 2317 [3, 4].

Зазначені тенденції зростання рівня захворюваності зумовлюють щорічне збільшення чисельності диспансерної групи хворих на ЦД у ендокринологів. Існують докази того, що немедикаментозні методи лікування сприяють покращенню глікемічного контролю, зменшенню серцево-судинних ризиків, зниженню виникнення ускладнень та смертності [5]. Саме досягнення стану компенсації та ефективне попередження розвитку ускладнень розглядається сьогодні як стратегічна мета лікування хворих на ЦД [6].

Провідне місце у лікуванні цукрового діабету відводиться дієті та засобам замісної терапії – препаратам інсуліну, а також пероральним антидіабетичним засобам. Фітотерапію призначають в основному як допоміжний метод і обов'язково в комплексі з вищезазначеними методами лікування. Проте при легких формах ЦД можливе застосування лікарських рослин, як основного цукрознижувального засобу, доповнюючи ними дієтотерапію. Крім зниження вмісту глюкози в крові, є численні показання для призначення при цукровому діабеті величезно

© I. М. Совтус, 2015

кількості лікарських рослин з огляду на вельми широкий спектр уражень та ускладнень при ЦД з боку різних органів та систем.

Дуже важливо визначити місце і об'єм фітотерапії у комплексі терапевтичних заходів при лікуванні ЦД. Комплексні рослинні препарати на різних стадіях захворювання по-різному впливають на захворювання. На початкових стадіях вони можуть використовуватися як засоби основної терапії, на стадіях із вираженою клінічною картиною захворювання – як засоби допоміжного лікування, при розвитку ускладнень – як засоби підтримуючої та симптоматичної терапії [8].

Так, на початковій стадії захворювання у хворих на ЦД 2 типу фітозасоби поряд з дієтичним режимом й фізичними навантаженнями, здатні практично повністю відновити порушені обмінні процеси. В розпалі захворювання фітопрепарати можуть сприяти зменшенню доз основних антидіабетичних засобів, у тому числі й інсуліну [7].

Фітотерапія пацієнтів з ЦД часто стає пріоритетною за рахунок безпечності запропонованих фармакологічних продуктів, оскільки у даних пацієнтів часто наявний підвищений ризик ускладнень [9]. Все частіше пацієнти з ЦД звертаються за порадою до фахівців альтернативної медицини та фітотерапії у зв'язку з недостатньою ефективністю стандартних схем лікування [10].

Однак рівень наукових досліджень та впровадження у практику фітотерапевтичних засобів у діабетології на сьогодні є недостатнім. Доцільне об'єднання зусиль ендокринологів, лікарів внутрішньої медицини, фітотерапевтів та відповідних наукових центрів щодо розробки нових та вдосконалення існуючих лікувально-профілактичних методів фітотерапії, створення полікомпонентних ліків багатогранно діє з урахуванням коморбідного статусу хворих на ЦД [11].

Лікарські рослини становлять важливу за своїм значенням частину загальних біологічних ресурсів України. Потреба в лікарських рослинах дуже велика – до 40 % усіх лікарських засобів, що застосовують у медицині, становлять препарати рослинного походження [12].

З 6086 видів судинних рослин України 2219 видів містять біологічно активні речовини, сировинний матеріал, який використовується або може бути використаний в медицині. Тільки близько 200 видів флори України застосовує офіційна медицина, майже в два рази більше видів використовуються в якості сировинної бази для гомеопатичних препаратів; у значних обсягах (більше 10 т) щорічно заготовляють сировину 20–30 видів дикорослих лікарських рослин [13, 14].

Флора судинних рослин Волинської області складає 1525 видів, 654 роди та 142 родини, в тому числі 343 інтродуцентів і культиватів [15–17].

Враховуючи вищесказане, актуальним є вивчення ресурсного потенціалу лікарських рослин Волинської області, проведення аналізу розподілу лімітів використання лікарсько-технічної сировини та визначення лікарських рослин, які застосовуються при лікуванні ЦД.

Основна частина. Мета дослідження – визначення лікарських рослин, які зростають на території Волинської області і застосовуються в комплексному лікуванні ЦД.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення літературних та наукових даних, лімітів використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів та здійсненні побічних лісових користувань на території області на 2014 рік.

Відповідно до статей 13, 41, пункту 10 статті 39 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», пункту 9 статті 31, статей 67, 72, 73 Лісового кодексу України, статті 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», рішенням обласної ради від 14 березня 2014 року № 24/62 «Про погодження лімітів використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів та здійсненні побічних лісових користувань на 2014 рік», з метою посилення державного контролю в галузі охорони, збереження, раціонального використання природних рослинних ресурсів місцевого значення, забезпечення відтворення відновлювальних природних ресурсів затверджено розподіл лімітів використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів та здійсненні побічних лісових користувань на 2014 рік [18, 19].

Аналізуючи дані лімітів використання дикорослих ягід (у тоннах свіжої ваги) встановлено, що найбільшими у Волинській області є ресурси заготівлі чорниці – 62,5 % (4873 т), бузини чорної – 12,8 % (1000 т). Не мають значних запасів такі дикорослі ягоди, як журавлина (500 т), лохина (500 т), ожина (500 т) – по 6,4 % кожна, горобина звичайна – 2,6 % (200 т), брусниця – 2,6 % (200 т), малина – 0,4 % (28 т) (рис. 1).

З метою визначення фармакологічної дії дикорослих ягід шляхом аналізу літературних джерел [20–24] було встановлено, що усі вищезгадані ягоди, які зростають на території Волинської області, застосовуються у комплексній фітотерапії ЦД.

Проаналізувавши ліміти використання лісових ресурсів при заготівлі лікарсько-технічної сировини (у кілограмах сухої ваги) на території Волинської області на 2014 р., встановлено, що проводиться заготівля 34 лікарських рослин.

При ознайомленні із фармакологічною дією цих 34 лікарських рослин [20–25] було встановлено, що 15 із них можуть використовуватися в комплексній фітотерапії ЦД (табл. 1).

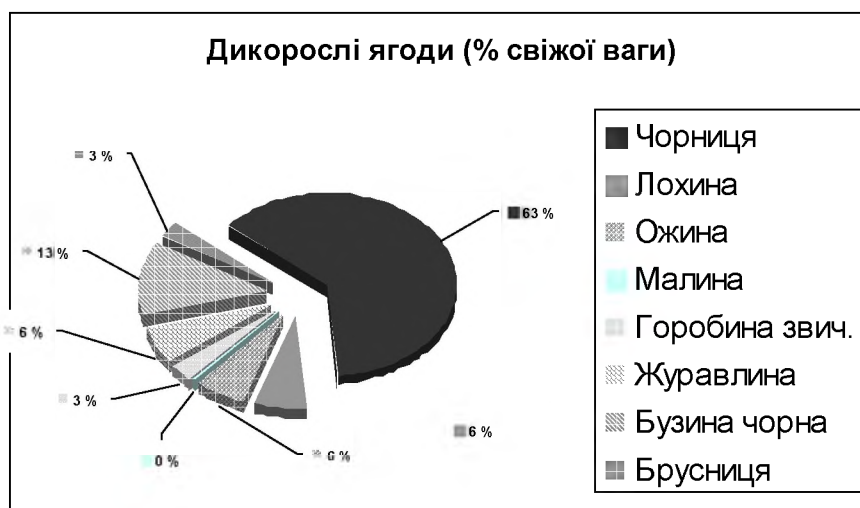

Рис. 1. Аналіз лімітів використання дикорослих ягід (у тоннах свіжої ваги) на території Волинської області на 2014 рік.

Таблиця 1. Аналіз лімітів використання лікарських рослин (у кг та % сухої ваги) на території Волинської області на 2014 рік

Вид лісових ресурсів		Ліміт використання по Волинській області	
Лікарсько-технічна сировина			
назва лікарської рослини	лікарська сировина	у кг сухої ваги	у % сухої ваги
Алтейка (корінь)	Radix Althaeae	500	0,14
Береза (листя)	Folium Betulae	3060	0,84
Брусниця (листя)	Folium Vitis idaeae	4260	1,17
Верес звичайний (трава)	Herba Callunae	32 440	8,89
Глід (плоди)	Fructus Crataegi	320	0,09
Грицики (трава)	Herba Bursae pastoris	1500	0,41
Деревій (трава)	Herba Millefolii	1500	0,41
Кропива дводомна (листя)	Folium Urticae dioicae	83 000	22,74
Липа (суцвіття)	Flos Tiliae	570	0,16
Подорожник великий (листя)	Folium Plantaginis majoris	2000	0,55
Спориш (гірчак) звичайний (трава)	Herba Polygoni avicularis	3500	0,96
Хвощ польовий (трава)	Herba Equiseti arvensis	1720	0,47
Цмин пісковий (суцвіття)	Flores Helichrysi arenarii	3860	1,06
Чорниця (листя)	Folium Myrtilli	16 100	4,41
Ялівець (плоди)	Fructus Juniperi	500	0,14

Аналізуючи дані лімітів використання лікарських рослин (у тоннах свіжої ваги) встановлено, що найбільшими у Волинській області є ресурси заготівлі листя кропиви дводомної – 22,74 %, трави вересу звичайного – 8,89 %, листя чорниці – 4,41 %.

Також на території Волинської області зростають 37 лікарських рослин, які не нормуються в розподілі лімітів використання лісових ресурсів і можуть використовуватися в комплексній

фітотерапії ЦД: барбарис звичайний, буяхи, гарбуз звичайний, глуха кропива біла, горіх волоський, дивина скіпетроподібна, журавлина чотирипелюсткова, заманиха висока, листя заячої конюшини, золототисячник звичайний, калина звичайна, квасоля звичайна, кмин звичайний, кукурудза звичайна, кульбаба лікарська, лопух справжній, льон звичайний, м'ята перцева, материнка звичайна, медунка лікарська, мучниця звичайна, овес посівний, ожина сиза, оман ви-

сокий, омела біла, первоцвіт весняний, пирій повзучий, приворотень звичайний, синюха блакитна, смородина червона і чорна, суниця лісові, сухоцвіт багновий, цибуля городня, цикорій дикий, часник городній, шипшина корична [20].

Висновки. На території Волинської області проводиться заготівля 8 видів дикорослих ягід та 15 лікарських рослин, які можуть використовуватись в комплексній фітотерапії ЦД. Також на

території області зростають 37 лікарських рослин з протидіабетичною дією, використання яких не нормується в розподілі лімітів використання лісових ресурсів.

Отже, запаси сировини на території Волинської області є достатніми та різноманітними, що визначає суттєвий потенціал їх використання при лікуванні пацієнтів з ЦД.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медсестринство у внутрішній медицині : підручник / О. С. Стасишин, Н. Я. Іванів, Г. П. Ткачук [та ін.]. – К. : ВСВ «Медицина», 2010. – С. 467.
2. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Цукровий діабет на період до 2018 року» : проект розпорядження Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20140110_2.html.
3. Бондаренко С. В. Статистичний довідник. Показники здоров'я населення, використання ресурсів охорони здоров'я та діяльності лікувально-профілактичних закладів Волинської області за 2010–2011 рр. / С. В. Бондаренко, О. Ф. Притолук, Л. О. Орешина. – Луцьк, 2012. – С. 28.
4. Бондаренко С. В. Статистичний довідник. Показники здоров'я населення, використання ресурсів охорони здоров'я та діяльності лікувально-профілактичних закладів Волинської області за 2012–2014 рр. / С. В. Бондаренко, О. Ф. Притолук, Л. О. Орешина. – Луцьк, 2014. – С. 23.
5. Приходько Т. Нові алгоритми управління цукровим діабетом 2 типу / Т. Приходько // Ваше здоров'я. – 2014. – 21 лип. (№ 30–31). – С. 22–23.
6. Паньків В. І. Цукровий діабет 2 типу: управляти ефективно, не допускаючи помилок / В. І. Паньків // Здоров'я України. – 2014. – Темат. номер «Діабетологія...». – № 1. – С. 29–30.
7. Чекман І. С. Клінічна фітотерапія. Природа лікує / І. С. Чекман. – К. : Рада, 2000. – С. 203.
8. Медсестринство в терапії : підручник / за заг. ред. М. І. Шведа, Н. В. Пасєчко. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2004. – С. 409.
9. Спиридоненко В. В. Фитотерапия хронического простатита на фоне метаболического синдрома и сахарного диабета / В. В. Спиридоненко // Урологія. – 2014. – № 1. – С. 36–41.
10. Лечебный потенциал фитотерапии при диабетической нефропатии у пациентов с сахарным диабетом 2 типа: результаты сравнительного когортного исследования / Л. Мартынюк, О. Ружицкая, Е. Мартынюк [и др.] // Medical nature. – 2014. – № 3. – С. 30–37.
11. Волошин О. І. Сучасні аспекти фітотерапії цукрового діабету / О. І. Волошин // Міжнародний ендокринологічний журнал. – 2010. – № 5 (29). – С. 54.
12. Бобкова І. А. Фармакогнозія : підручник / І. А. Бобкова, Л. В. Варлахова, М. М. Маньковська. – К. : Медицина, 2006. – С. 36–37.
13. Мінарченко В. М. Лікарські рослини України: різноманіття, ресурси та правові основи їх використання. – Режим доступу : <http://eep.org.ua/files/173342946-Валентина-Мінарченко.pdf>.
14. Мінарченко В. М. Ресурсознавство. Лікарські рослини : навчально-методичний посібник / В. М. Мінарченко, П. І. Середа. – К. : Фітосоціоцентр, 2004. – С. 12.
15. Редчик О. В. Екологічна роль лісів Волині, їх природоохоронне та оздоровче значення. «Облдержжарантин» Ковельський МРКП, м. Ковель, Україна.
16. Екологічний паспорт Волинської області – 2013 р. – Режим доступу : http://www.menr.gov.ua/content/category/244; newtest.menr.gov.ua/media/files/Volinska_ekopasport_2011.
17. Судинні рослини Волинської області (флора і культивати) / В. К. Терлецький, Ю. М. Антонюк, Є. В. Батюра [та ін.]. – Луцьк, 1995. – С. 108.
18. Інформаційний додаток до громадсько-політичного тижневика «Волинська газета». – 2014. – №5 [262] (8 травня) – С. 1–5.
19. Про затвердження і розподіл лімітів використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів та здійсненні побічних лісових користувань на 2014 рік: Розпорядження Волинської обласної державної адміністрації № 80 від 25 березня 2014 року.
20. Лікарські рослини і фітотерапія (фітотерапевтична рецептура) : навч. посіб. / Л. В. Бензель, Р. Є. Дармограй, П. В. Олійник, Л. І. Бензель. – К. : ВСВ «Медицина», 2010. – 400 с.

Отримано 10.04.15